แนะนำวรรณคดีน่าอ่าน.....สามัคคีเภทคำฉันท์ ...ประวัติ เรื่องย่อ ตัวละคร

นำเสนอเมื่อ : 14 ส.ค. 2552

ผู้แต่ง **นาย ชิต บุรทัต**

วัตถุประสงค์

เพื่อมุ่งชี้ความสำคัญของการรวมเป็นหมู่คณะ
เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเพื่อป้องกันรักษาบ้านเมืองให้มีความเป็นปึกแผ่น

ประวัติของเรื่อง

ในสมัยรัชกาลที่6 เกิดเหตุการณ์ต่างๆ เช่น สงครามโลกครั้งที่1กบฏ ร.ศ.130
ทำให้เกิดความตื่นตัวทางความคิด มีความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินการบ้านเมืองแตกต่างกันเป็นหลายฝ่าย
จึงทำให้สงผลกระทบต่อความไม่มั่นคงของบ้านเมือง
ในภาวะดังกล่าวจึงมีการแต่งวรรณคดีปลุกใจให้มีการรักษาขึ้นโดยเรื่องสามัคคีเภทแต่งขึ้นในปี พ.ศ 2457
โดยมุ่งเน้นความสำคัญของความสามัคคีเพื่อรักษาบ้านเมือง

สามัคคีเภทคำฉันท์ เป็นกวีนิทานสุภาษิต ว่าด้วย "โทษแห่งการแตกสามัคคี"
ภายหลังได้รับการยกย่องเป็นตำราเรียนวรรณกรรมไทยที่สำคัญเล่มหนึ่งทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ลักษณะเด่นของ สามัคคีเภทคำฉันท์ เป็นกวีที่มีความงดงาม ใช้ถ้อยคำอย่างละเมียดละไม
โอ่อ่าอลังการในการใช้แบบแผนฉันทลักษณ์ของกาพย์และฉันท์เช่น การใช้สัททุลลวิกกีฬิต

ฉันท์แต่งบทไหว้ครู หรือการใช้มาลินีฉันท์ และสัทธราฉันท์แต่งบทขรึมขลัง การใช้กาพย์และ

ฉันท์ลักษณะอื่นๆ ที่ให้อารมณ์ความรู้สึกสอดคล้องกับเนื้อหา อารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องน่าหวาดกลัว
เกรี้ยวกราด ตกใจ ผาดโผน ลีลาอ่อนไหวโน้มน้ำใจ หรือเศร้าสังเวช จนกล่าวได้ว่า
เอกภาพของเนื้อหาและรูปแบบฉันทลักษณ์ในสามัคคีเภทคำฉันท์นั้นแต่งได้ดียิ่ง
ควรเป็นแบบอย่างในการศึกษาเรียนรู

หลักธรรมสำคัญของ สามัคคีเภทคำฉันท์
สะท้อนให้เห็นถึงการแตกความสามัคคีกันระหว่างเหล่ากษัตริย์ลิจฉวี
เป็นสาเหตุนำไปสู่การเสียแคว้นวัชชีแก่พระเจ้าอชาตศัตรู ผู้ครองแคว้นมคธ ทั้งที่แต่เดิมนั้น

กษัตริย์ลิจฉวีทุกองค์ล้วนตั้งมั่น อยู่ในธรรมที่เรียกว่า **"อปริหานิยธรรม" คือ**
ธรรมอันเป็นไปเพื่อเหตุแห่งความเจริญฝ่ายเดียว ผู้ปฏิบัติจักไม่เป็นไปในทางเสื่อม อันได้แก่

๑. เมื่อมีกิจใดเกิดขึ้น ก็ประชุมกันปรึกษาในกิจนั้น

๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกก็พร้อมเพรียงกันเลิก
และพร้อมเพรียงกันกระทำกิจอันควรทำ

๓. ถือมั่นตามขนบธรรมเนียมหรือประเพณีอันดีอันชอบที่มีอยู่ ไม่เลิกถอน หรือดัดแปลงเสียใหม่

๔. มีความเคารพยำเกรงผู้ที่อยู่ในฐานะเป็นผู้ใหญ่
ทั้งเชื่อถือกระทำตามถ้อยคำบัญชาและคำแนะนำสั่งสอนของผู้เป็นใหญ่นั้น

๕. ไม่ประทุษร้ายข่มเหงบุตรและภริยาของกันและกันด้วยประการใดๆ

๖. ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นต่อเจดียสถาน หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์
และการกระทำพลีกรรมบวงสรวงก็กระทำตามควร

๗. อำนวยความคุ้มครองป้องกันแก่พระอรหันต์
บรรดาที่มีอยู่ในแว่นแคว้นวัชชีให้เป็นสุขและปราศจากภัย

เนื้อเรื่องโดยย่อของ สามัคคีเภทคำฉันท์ มีว่า สมัยก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานไม่นานนัก
พระเจ้าอชาตศัตรูทรงครองราชสมบัติที่นครราชคฤห์ แคว้นมคธ พระองค์ทรงมีวัสสการพราหมณ์
ผู้ฉลาดและรอบรู้ศิลปศาสตร์ เป็นที่ปรึกษาราชกิจทั่วไป
ขณะนั้นทรงปรารภจะแผพระราชอาณาเขตเข้าไปถึงแคว้นวัชชี
แต่กริ่งเกรงว่ามิอาจเอาชนะได้ด้วยการสงกองทัพเข้ารุกราน เนื่องจากบรรดากษัตริย์ลิจฉวีมีความสามัคคีสูง
และการปกครองอาณาประชาราษฎร์ด้วยธรรม อันนำความเจริญเข้มแข็งมาสู่แว่นแคว้น
พระเจ้าอชาตศัตรูทรงหารือเรื่องนี้เป็นการ

เฉพาะกับวัสสการพราหมณ์
จึงเห็นแจ้งในอุบายจะเอาชนะด้วยปัญญาวันหนึ่งพระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จออกว่าราชการ
พร้อมพรั่งด้วยเสนาอำมาตย์ชั้นผู้ใหญ่ เมื่อเสร็จวาระเรื่องอื่นๆ ลงแล้ว จึงตรัสในเชิงหารือว่า
หากพระองค์จะยกทัพไปปราบแคว้นวัชชีใครจะเห็นคัดค้านประการใด

วัสสการพราหมณ์ฉวยโอกาสเหมาะกับอุบายตนที่วางไว้ ก็กราบทูลท้วงว่าเห็นทีจะเอาชนะไม่ได้เลย
เพราะกษัตริย์ลิจฉวีทุกองค์ล้วนผูกพันเป็นกัลยาณมิตรอย่างมั่นคง มีความสามารถในการศึกและกลาหาญ
อีกทั้งโลกจะติเตียน หากฝ่ายมคธจงใจประทุษร้ายรุกรานเมืองอื่น
ขอให้ยับยั้งการทำศึกเอาไว้เพื่อความสงบของประชาราษฎร์

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงแสร้งแสดงพระอาการพิโรธหนัก ถึงขั้นรับสั่งจะให้ประหารชีวิตเสีย
แต่ทรงเห็นว่าวัสสการพราหมณ์รับราชการมานาน จึงลดโทษการดูหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ครั้งนั้น
เพียงแคลงพระราชอาญาเฆี่ยนตีอย่างแสนสาหัสจนสลบไสล ถูกโกนหัวประจานและ เนรเทศออกไปจากแคว้นมคธ

ข่าววัสสการพราหมณ์เดินทางไปถึงนครเวสาลี เมืองหลวงของแคว้นวัชชี
ทราบไปถึงพระกรรณของหมู่กษัตริย์ลิจฉวี จึงรับสั่งให้เจ้าพนักงานตีกลองสำคัญเรียกประชุมราชสภาว่า
ควรจะขับไล่หรือเลี้ยงเอาไว้ดี ในที่สุดที่ประชุมราชสภาลงมติให้นำเข้าเฝ้าเพื่อหยั่งทาทีและฟังคารมก่อน

แต่หลังจากกษัตริย์ลิจฉวีทรงชักไซ้ไล่เลียงด้วยประการต่างๆ ก็หลงกลวัสสการพราหมณ์ทรงรับไว้ทำราชการในตำแหน่งอำมาตย์ผู้พิจารณาพิพากษาคดีและตั้งเป็นครูฝึกสอนศิลปวิทยาแก่ราชกุมารของเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีด้วย จากนั้นต่อมา พราหมณ์เฒ่าก็ทำที่ปฏิบัติงานในหน้าที่อย่างดีไม่มีสิ่งใดบกพร่อง จนหมู่กษัตริย์ลิจฉวีไว้วางพระทัย

แผนการทำลายความสามัคคีได้เริ่มจากวัสสการพราหมณ์ใช้กลอุบายให้บรรดาราชโอรสกษัตริย์ลิจฉวีระแวงกันโดยแกล้งเชิญแต่ละองค์ไปพบเป็นการส่วนตัว แล้วถามปัญหาธรรมดาที่รู้ๆ กันอยู่
เมื่อองค์อื่นชักเรื่องราววาสนทนาอะไรกับอาจารย์บ้าง แม้ราชกุมารองค์นั้นจะตอบความจริง แต่ก็ไม่มีใครเชื่อถือ ก่อให้เกิดความระแวงและแตกร้าวในบรรดาราชกุมาร กระทั่งลุกลามไปสู่กษัตริย์ลิจฉวี ผู้เป็นพระราชบิดาทุกองค์ทำให้ความสามัคคีค่อยๆ เสื่อมลงจนกระทั่งไม่เข้ารวมประชุมราชสภา หรือได้ยินเสียงกลองก็ไม่สนใจประชุมเมื่อมาถึงขั้นนี้

วัสสการพราหรณ์จึงลอบส่งข่าวไปให้พระเจ้าอชาตศัตรูยกทัพมาตีแคว้นวัชชีได้เป็นผลสำเร็จ

สามัคคีเภทคำฉันท์ แต่งขึ้นเพื่อมุ่งสรรเสริญธรรมแห่งความสามัคคีเป็นแก่นของเรื่อง และหลักธรรมข้อนี้ไม่ล้าสมัย สามารถยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่หมู่ชนที่มีความพร้อมเพรียงกันพัฒนาสังคมหากนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

แก่นเรื่อง

1. โทษของการแตกสามัคคี
2. การใช้สติปัญญาเอาชนะฝ่ายศัตรู
3. การใช้วิจารณญานก่อนที่จะตัดสินใจทำสิ่งใดย่อมเป็นการดี
4. การถือความคิดของตนเป็นใหญ่และทะนงตนว่าดีกว่าผู้อื่น ย่อมทำให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวม

วิเคราะห์ตัวละคร

วัสสการพราหมณ์กับกษัตริย์ลิจฉวี

วัสสการพราหมณ์เป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการดำเนินเรื่อง
เป็นผู้ออกอุบายวางแผนและดำเนินการยุยงจนเหล่ากษัตริย์แตกความสามัคคีทำให้อชาตศัตรูเข้าครอบครองแคว้นวัชชีได้สำเร็จ วัสสการพราหมณ์เป็นพราหมณ์อาวุโสผู้มีความสามารถสติปัญญาดี
รอบรู้ศิลปวิทยาการและมีวาทศิลป์เป็นที่ไว้วางใจจากฝ่ายศัตรูและสามารถโน้มน้าวเปลี่ยนความคิดของฝ่ายตรงข้ามให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้สำเร็จ
บางทรรศนะอาจเห็นว่าวัสสการพราหมณ์เป็นคนที่ขาดคุณธรรมใช้อุบายล่อลวงผู้อื่นเพื่อประโยชน์ฝ่ายตน
แต่อีกมุมหนึ่งวัสสการพราหมณ์มีคุณสมบัติที่น่ายกย่องกล่าวคือมีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าอชาตศัตรูและบ้านเมืองเป็นอย่างมากยอมเสียสละความสุขส่วนตน ยอมลำบากเจ็บตัว
ยอมเสี่ยงไปอยู่ในหมู่ศัตรูต้องใช้ความอดทดสูงและรู้จักรักษาความลับได้ดีเพื่อให้อุบายสำเร็จ
ส่วนเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีขาดวิจารญาณ(ญาณพิจารณ์ตรอง)
จนในที่สุดทำให้แตกความสามัคคีจนเป็นเหตุให้แคว้นวัชชีตกเป็นของแคว้นมคธ

วัสสการพราหมณ์คือ ตัวละครใน “สามัคคีเภทคำฉันท์” อันเป็นบทประพันธ์ของ ชิต บุรทัต กวีเอกในแผ่นดินรัชกาลที่ ๖

ชิต บุรทัต เชี่ยวชาญในเชิงฉันท์อย่างไร คงจะเห็นกันได้จากการร่ำพรรณนาถึงความงดงามของกรุงราชคฤห์อันเป็นนครหลวงของพระเจ้าอาชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ เอาไว้ว่าดังนี้

“ซ่อฟ้าตระการกละจะหยัน จะเยาะยั่วทิฆัมพร

บราลีพิลาศุภจรูญ นพศูลประภัศร

หางหงส์ผจงพิจิตระงอน ดุจะกวักนภาลัย”...

อันนับได้ว่างามนัก วัสสการพราหมณ์ ในคำฉันท์เรื่องนี้เป็นครูอาจารย์ผู้สอนศิลปะวิทยาอยู่ในแคว้นมคธ แต่ที่ลึกซึ้งยิ่งกว่านั้นก็คือเป็นนักการเมืองเจ้าเล่ห์ เป็น “บางช่างยุ” หรือว่า นักยุแยงตะแคงรั่วมือระดับปรมาจารย์

วัสสการพราหมณ์เข้าไปเป็น “ไส้ศึก” อยู่ในแว่นแคว้นวัชชีซึ่งปกครองโดยเหล่าบรรดากษัตริย์ ลิจฉวี และใช้ระยะเวลายุแหยอยู่ไม่นานนัก เหล่าบรรดาผู้นำดังที่ว่านั้น ก็ถึงกาลแตกแยก

ก่อนหน้านี้วัสสการพราหมณ์ได้ยอมเจ็บตัวเล่นละครตบตา ยอมให้เจ้านายตนเฆี่ยนตี และโกน หัวขับไล่ให้ออกจากเมืองไป ดังที่ผู้ประพันธ์ได้บรรยายเอาไว้ว่า

“ยลเนื้อก็เนื้อเต้น พิศะเส้นก็สั่นรัว

ทั้งร่างและทั้งตัว ก็ระริกระริวไป

แลหลังก็หลั่งโล หิตโอ้เลอะลามไหล

พ่งผาดอนาถใจ ตละล้วนระรอยหวาย”...

และนี่ก็คือฝีมือในการแต่งฉันท์ที่เป็นหนึ่งของชิต บุรทัต สามัคคีเภทคำฉันท์

ไม่เพียงแต่งดงามด้วยภาษากวีเท่านั้น แต่เนื้อหาสาระนับว่า ยังเหมาะเป็นยิ่งด้วยสำหรับสังคมไทยยามนี้

เหตุก็เพราะความไม่สมานฉันท์ ไม่สามัคคีกัน โดยแท้ ที่นำมาซึ่งความวิบัติล่มจมของบ้านเมือง

ฟังว่า เหล่าบรรดากษัตริย์ลิจฉวีอันเป็นผู้ปกครองแคว้นวัชชีทั้งปวงนั้น ได้เคยมีการปกครองใน ระบบรัฐสภาที่เข้มแข็งเป็นอย่างยิ่ง

ก่อนที่วัสสการพราหมณ์จะเข้ามาทำให้สภาเกิดแตกแยก และเกิด หวั่นระแวงแคลงใจกันขึ้น ดังที่ผู้ประพันธ์ว่า

“สามัคคีธัมมะทำลาย มิตระภิทนะกระจาย

สรรพะเสื่อมหายน์ ก็เปนไป”...

สมดังชื่อเรื่องว่า สามัคคีเภท

สรุปแล้ว ทั้งสภาและบ้านเมืองประชาชนของแคว้นวัชชีก็ไม่มีอะไรเหลือ ด้วยฝีมือการยุแหย่ ของวัสสการพราหมณ์แต่ผู้เดียวโดยแท้